

HERINNERINGEN AAN DE WESTLANDSE ZAADHANDEL

*(Opgetekend uit de mond van Jan Minnaar in de herfst van 1994)
door Dr. W.H.Kemmers*

De leerjaren

De geboortegrond van Jan Minnaar ligt in Zeeland, te Kruiningen. Zijn geboortjaar is 1900. Als jongen van dertien kreeg hij werk bij Joh. Swart, boomkweker te Kruiningen, die later algemeen directeur zou worden bij de N.V. Wed. P. de Jongh, zaadhandel en boomkwekerij te Goes. Rond het einde van de eerste wereldoorlog, in 1918, ontstond in Zeeland een fusiegolf, waarin tal van kleine kwekerijen opgingen onder de vermelde naam Wed. P. de Jongh. Alleen Van der Have en enkele kleine kwekers bleven buiten deze concentratie. De fusie was geen direct succes. Het eerste jaar was al een flink verlies ontstaan en de aandelen van f 100,- moesten worden afgestempeld tot onder de f 50,-. Toch is de zaak doorgezet en geleidelijk beter gaan draaien. Minnaar ging mee naar dit fusiebedrijf.

Vader Minnaar was in die tijd postbeambte te Roosendaal en werd in de herfst van 1919 overgeplaatst naar Den Haag. Jan moest ook mee, maar aardde daar niet. Al spoedig zocht hij zijn vertrouwde Zeeuwse werkkring weer op. Hierop volgden jaren waarin hij als vertegenwoordiger van de zaak door België en Frankrijk trok.

Reeds voordien, in 1916, leerde Jan in Kruiningen een jongen van Flakkee kennen, die er voor een Boskoopse firma werkte, Dirk van der Sluys. Toen Jan tegen Kerstmis 1924 weer eens in Nederland was, ontmoette hij Dirk. Die zat toen als filiaalhouder van Wed. P. de Jongh in het Westland en wel in het oude Broekvliet te Honselersdijk. Dirk nodigde toen Jan uit ook naar het Westland te komen. Na korte tijd ging hij hierop in, zegde zijn baan op en ging in het Westland bij Dirk werken, uiteraard ook voor Wed. P. de Jongh.

Jan heeft het er drie maanden volgehouden, maar had toen genoeg van dat stijve Westlandse volk. Hij ging terug naar Frankrijk, maar was daar wel zijn goede baan kwijt. Door geldgebrek gedwongen ging hij maar weer rechtsomkeert naar het Westland, waar Dirk hem toen opving. Op 1 augustus 1925 ging hij er opnieuw aan het werk. Zowel Dirk als Jan waren opgegroeid in de boomkwekerij en hadden van zaad zeer weinig verstand. Al snel verhuisde de zaak van Broekvliet naar een groot wit pand aan de Hofstraat, het vroegere "Hotel-Café-

Sport". Jan werkte er onder leiding van Dirk samen met nog twee collega-zaadreizigers.

Wed. P. de Jongh stond filiaalhouders toe zelf bepaalde zaden te telen, onder andere bloemkoolzaad. Dit deed Dirk met genoegen en niet zonder succes. Een in Zeeland op het hoofdkantoor werkende procuratiehouder had intussen berekend dat het Westlandse filiaal met verlies werkte. Het kon niet langer worden gehandhaafd.

Dirk zocht toen een weg om het Westlandse zaadbedrijf los van Wed. P. de Jongh voort te zetten. Hij slaagde erin om van een Rozenburgse akkerbouwer voldoende geld te lenen om zijn plan uit te voeren. De vraag onder welke naam het bedrijf zou worden bedreven, werd opgelost door "Hollandia" te kiezen. De voorkeur zou uitgegaan zijn naar "Westlandia", maar dit stuitte op bezwaren bij V.d. Berg in Naaldwijk, die werkte onder de naam "Westlandsche Zaadhandel". Overigens kon Dirk zich de eerste drie jaren niet formeel zelf met de zaak bemoeien, omdat hij bij Wed. P. de Jongh een concurrentiebeding had getekend. Hij lostte dit op door op een tuintje bij de Opstalweg in Naaldwijk gewassen te telen. Op enige afstand bleef hij toch wel in contact met Hollandia. De reeds genoemde procuratiehouder, V.d. Wetering, stapte eveneens over naar Hollandia, als administrateur. Later ging hij bij de L.T.B.-handelsafdeling werken. Het boterde niet altijd in de leiding van Hollandia, waar intussen ook een broer van de financierende akkerbouwer was komen werken. Tenslotte, in de oorlogsjaren, besloot Dirk om Hollandia te verlaten en geheel voor zichzelf te beginnen. Hij betrok een ander pand in de Hofstraat, de vroegere deurwaarderswoning. In die tijd beschikte hij over een uitstekend bloemkoolras, "Vedesles" genaamd, dat een trekpleister was voor zijn zaak.

Jan hield het bij Hollandia reeds eerder voor gezien; ook hem beviel het er niet. Al in het begin van de jaren dertig vertrok hij naar de zaadhandel "Verkerk" in Utrecht, in feite een filiaal van de zaadgroothandel Gebr. Sluis te Enkhuizen. V.d. Wetering was daar inmiddels directeur geworden en werd dus Jans baas.

Zelfstandig

De drang naar zelfstandigheid heerste krachtig in Jans geest. In 1935 waagde hij het erop en begon voor zichzelf. Hij vestigde zich in Poeldijk in een pand tegenover de r.k. kerk onder de naam "Nederlandse Zaadcentrale". Hij had geen slechtere periode kunnen kiezen, want de economische crisis van de jaren dertig had de Westlandse tuinbouw zwaar getroffen en bevond zich op een dieptepunt. Uiterst moeilijke jaren volgden.

Jan deed toen een gelukkige greep door zich niet alleen te richten op de verkoop van zaden, maar ook op de levering van pruimeboompjes voor de kasteelt. De slechte gang van zaken in de druiventeelt en in de tomatenteelt deed menige tuinder omzien naar andere mogelijkheden.

De rijkstuinbouwconsulent te Leeuwarden, Ir. V.d. Slikke, had zich verdiept in deze teelt en beschikte over kennis en goed uitgangsmateriaal. Jan kwam met hem in verbinding en benutte dit contact zo goed, dat wel eens is beweerd dat hij ca. 80% van het areaal kaspruimen had geleverd. Het oude boomkwekersbloed kwam hem goed te pas.

In die tijd, in 1936, overkwam hem een ernstig ongeluk. Als duopassagier op een motorfiets werd hij in Naaldwijk, komende uit Honselersdijk, op de hoek van de Dijkweg en de Frederik Hendrikstraat gegrepen door een van links komende auto. Een wond in het gelaat, dicht bij het oog, werd gehecht door de dichtstbijzijnde Naaldwijkse arts. Of het te slordig gedaan is of niet anders kon, is onzeker; hoe het ook zij, Jan verloor het gezichtsvermogen in dat oog. Daar zijn andere oog niet best was, moest hij al spoedig als zeer slechtiend mens door het leven. Het was een vreselijke periode, vol van ellende. Hij zette echter door.

Daar de zaadleveranties van de groothandel aan de detailhandelsbedrijven met afzet aan tuinders wel eens wat tegenvielen wat de soortechtheid betrof, was het voor de laatsten verstandig enkele basissoorten zelf te telen. Jan kon dit ondanks zijn handicap, omdat hij over een uitstekende medewerker-selecteur beschikte, Gerard Kamphuis, en vier betrouwbare reizigers op pad had. Vooral de medewerking van zijn vrouw was onmisbaar. Zij fungeerde als chauffeuse. Zij is een Westlandse, Jannie Knoppert, die hij op zijn omzwervingen door het gebied had leren kennen.

Ondanks de heersende crisis konden zij hun zaak overeind houden, zelfs geleidelijk versterken. Tijdens de oorlogsjaren werd het werk zo goed mogelijk voortgezet. Direct na de oorlog, op 7 mei 1945, trokken Jan en Jannie samen op de tandem naar het westen van Noord-Brabant. De bruggen waren kapot, maar zij slaagden toch erin de overkant te bereiken. Er voer een door de Britten bediende pont heen en weer. Aan de overkant ontmoetten zij bij toeval Jan van Geest, die de oorlogsjaren onder de Engelsen had doorgebracht en op weg was naar huis, naar vader Waling te 's-Gravenzande. Het doel van de Minnaars was een akkerbouwer onder Zevenbergen.

Deze boer had al een aantal jaren voor Jan zaad geteeld, onder andere bonen en erwten. Ook in 1944 had hij dat gedaan. Zaad van bruine bonen en van grauwe erwten, maar ook van prinsessebonen voor de teelt onder glas was zeer in trek. Nog diep onder de indruk van de hongerwinter wilden veel Westlandse telers voor de zekerheid bonen en erwten telen. Het zaad was echter schaars, verbruikt voor voedsel.

Tot hun grote verrassing had de akkerbouwer al het zaad voor hen in voorraad gehouden. Spoed was nu vereist. De zaaitijd naderde en voor de teelt onder glas was het al laat genoeg. Een Westbrabantse vrachtrijder beschikte over een oude vrachtauto. Het gelukte hem over de enige brug die nog intact was, die te Nijmegen, naar het Westland te rijden en de vracht zaad af te leveren. Jan zat als enige in dit gebied goed in dit nog zeer gewilde zaad en voer daar wel bij.

Een andere bijzonderheid van kort na de oorlog was de introductie van het tomatenras "Money-maker". Het is een zgn. bleek ras, dat in onrijpe toestand bleekgroene vruchten te zien geeft, maar bij rijping mooi rood doorkleurt. Het was in Engeland gewonnen. Een Engelse vriend van Jan zond hem een proefje zaad ervan, dat hij in 1946 opzette.

Jan twijfelde of zo'n bleek ras in Nederland gewild zou zijn. Het werd echter een succes. Er bestond in die jaren geen kwekersrecht en, zo Jan dat al gewild had, was wettelijke bescherming dus niet aan de orde. Andere zaadfirma's trokken snel achter dit succes heen en kwamen spoedig met hetzelfde ras, al of niet onder dezelfde of een aangepaste naam, op de Nederlandse zaadmarkt.

In 1953 verhuisde Jan naar 's-Gravenzande, naar het oude stationsgebouw aan de Monsterseweg. In Poeldijk beschikte hij alleen over een winkel. Ruimte voor opslag en voor de plaatsing van zaadbehandelingsmachines had hij elders in het dorp gevonden. Te 's-Gravenzande kon hij alles bijeen plaatsen en was er nog ruimte voor uitbreiding.

Concurrerende collega's

Een rijke verzameling zaadhandelaren en voor hen werkende reizigers stroopte in de jaren twintig en dertig het Westland af, op zoek naar tuinders die zaad wilden kopen. Er bestonden echter heel wat vaste relaties. Menige teler wilde het zaad van een bepaald gewas van een bepaalde zaadfirma hebben, omdat hij dat als het beste beschouwde. Een proefje zaad van een ander ernaast kon echter nooit kwaad; misschien was het wel beter. De welbespraakte reiziger suggereerde dat laatste.

Van al die concurrerende collega's, of collegiale concurrenten, herinnert Jan zich nog velen, zo niet allen. In willekeurige volgorde kan hij er nog diversen opsommen en becommentariëren.

Gebr. Van de Berg uit Naaldwijk was een oude bekende, gedegen zaak, geleid door vijf broers, waarvan Jan van de Berg toch wel de eerste onder zijns gelijken was. Het was een zeer betrouwbare zaak zonder veel vernieuwingsdrang.

Ook in Naaldwijk was Klinkenberg en De Jong gevestigd. De oude Klinkenberg was een goede vakman. Omdat hij als socialist bekend stond en de meeste Westlandse tuinders er andere politieke opvattingen op nahielden, kreeg hij echter onvoldoende voet aan de grond. Zijn zonen deden het reizigerswerk en zochten vooral buiten het Westland afzet.

Vertegenwoordigers van de zaak Pannevis uit Delft bereisden een deel van het Westland, alsmede Delft en Loosduinen. In feite was dit een filiaal van de groothandel Sluis en Groot uit Enkhuizen geworden. De zaak stond bekend als een zeer solide leverancier, die een voor de tuinders reële prijs berekende. Hij was daarom voor Jan een correcte concurrent.

Het was niet ongebruikelijk dat op de donderdagse Delftse marktdag door marktbezoekers bij aankomst een lijstje met bestellingen bij Pannevis werd ingeleverd, waarbij in alle gemoedelijkheid koffie werd geschonken en een (goedkope) sigaar werd aangeboden. Tijdens het marktbezoek werd bij Pannevis de bestelling klaargemaakt, die voor de terugreis werd opgehaald.

Afkomstig uit Loosduinen vestigde een van de twee broers Vogelaar (Arie) zich te Poeldijk. Hij had de reputatie een solide maar wel zeer zuinige man te zijn; dus geen koffie en geen sigaren. Zijn zoons zetten de zaak voort op een goede en gedegen wijze. Van deze firma was destijds het tomatenras "Radio" bekend. Twee bekende reizigers voor Vogelaar waren de gebroeders Meyburg uit Honselersdijk. Het waren spraakzame mannen met een brede interesse; nogal eens breder dan die van de vooral voor zijn bedrijf levende tuinder.

Ook in die tijd hield de Proeftuin te Naaldwijk er een aparte afdeling op na die zaad leverde. Een bekend tomatenras van die zaak was "Potentata", een ras met grove vruchten waaronder nogal wat zgn. bonken. Het gaf in korte tijd een groot beslot. In de crisisjaren, waarin de per kg. verleende steuntoeslag meetelde voor het financiële resultaat, vond dit ras snel ingang.

Eveneens in Naaldwijk werkte Leen de Mos. Een bescheiden zaad-

handel, die in latere jaren door zijn zoons succesvol werd uitgebouwd tot een flinke zaak.

Vanuit de kunstmesthandel ging Van de Beukel uit Monster zich ook in de zaadsector begeven; eerst met spinaziezaad. Na de oorlog bracht hij het tomatenras Moneymaker onder de naam "Victory" in de handel.

Met als thuisbasis Loosduinen bewerkten de firma's Duyvestein en Rood & Co. ook het Westland. Bij de eerste was V.d. Gaag directeur en bij de tweede zwaaiide Theo Rood de scepter.

Theo's wijze van zaken doen lag Jan niet. Een andere Rood, neef Jan, dreef te Wateringen een zaadhandel; hij beschikte o.a. over een prima bloemkoolselectie, genaamd "Climax".

Naast al deze in of aan de rand van het Westland gevestigde zaadhandelaren waren ook zaadfirma's van elders actief in het gebied. Ook hun reizigers bezochten regelmatig de Westlandse tuinders. Zo trok als vertegenwoordiger van Struik en Co. uit Enkhuizen de heer Been door het gebied. Deze firma leverde prima zaad, vooral van bonen en peen. Kenmerkend was dat Been onder alle weersomstandigheden beenkappen droeg.

Uit dezelfde stad kwam de Enkhuizer Zaadhandel (Enza). De directeur, de heer Mazereeuw, bezocht in die tijd zelf als reiziger de tuinders.

Ook afkomstig uit Enkhuizen, maar zich gevestigd hebbende te Rotterdam, was Rijk Zwaan. In 1929 zette hij onder Bergschenhoek een bedrijf met proefvelden op. Dank zij voor die tijd moderne selectiemethoden beschikte hij over uitstekend uitgangsmateriaal, waarvan hij prima zaad oogstte. Alleen al uit dien hoofde vond Jan deze voortrekker een zware concurrent.

Geleidelijk zijn we aangekomen in de naoorlogse jaren, waarin de slarassen van Rijk Zwaan een goede reputatie verkregen. Het zijn ook de jaren waarin Jan Bruinsma de zaadsector binnendrong.

Als zoon van een gaardenier in het Friese Arum, was hij al jong naar het Westland getrokken, omdat de fijnere tuinbouw onder glas hem meer trok dan het bestaan op de kleine aan de akkerbouw grenzende gaardenierstuinen, met aardappelen en koolrapen. Hij werkte hier op diverse tuinbouwbedrijven in Naaldwijk en Honselersdijk, waar hij ook zijn eveneens uit Friesland afkomstige vrouw leerde kennen. Samen begonnen ze een tuinbouwbedrijfje onder Monster. Al snel

richtte hij zich op de tomatenteelt voor zaad en kwam hij met een verbetering van het oude ras "Ailsa Craig" op de markt.

Bruinsma was een man met visie en ondernemingslust. Hij meende dat in hybridisering de toekomst lag. De eerste nakomelingschap uit twee zaadvaste rassen, de zgn. F1, is namelijk altijd constant van eigenschappen en bezit soms een combinatie van de goede rasaspecten van beide ouders. Hij vond de nodige kennis voor dit werk bij het instituut voor Veredeling van Tuinbouwgewassen (I.V.T.) te Wageningen, waar Dr. Banga directeur was en hem zo nodig adviseerde. Zijn eerste zakelijke succes was de hybride "Single Cross", die veel goede eigenschappen had. Bij de met de uitvoerkeuring van tomaten belaste instantie riep deze hybride weerstand op vanwege het vaak voorkomen van zg. groenkragen (harde schijven) rond het kroontje.

In dezelfde periode kwam Nunhems Zaden sterk op, ook in het Westland. De naoorlogse drijvende kracht in dit Noordlimburgse bedrijf was Jan Meddens. Zijn vader, afkomstig uit een textielgeslacht was in 1923 op zijn landgoed "Nunhem" bij Haelen begonnen aan de teelt en verkoop van zaden. Hij werd op zijn gebied een voortrekker, gesteund door rijkstuinbouwconsulent - later professor - Sprenger. Zoon Jan wist er na 1945 opnieuw een bedrijf met een beste kwaliteitsreputatie van te maken.

Al deze handelaren werkten uiteraard in een sfeer van concurrentie, soms in broodnijd. Maar, zoals gezegd, heerste er ook onderlinge collegialiteit, soms uitmondende in vriendschap, zij het op enige afstand.

Zij pikten als zij de kans kregen uit elkaars beste selecties, maar ook hielpen zij elkaar als een van hen in zijn zadenpakket eens wat te kort kwam. Onderlinge afspraken - b.v. over prijzen - kwamen zo nu en dan wel tot stand, maar meestal werden ze al spoedig door sommigen ontdoken, al of niet via een stroman.

In de exporterende groothandel, waarbij veel regionale handelaren een gedeelte van hun pakket inkochten, waren de onderlinge verhoudingen overigens niet anders. Bekende namen uit die tijd in deze sector waren Gebr. Sluis en Sluis en Groot, de laatste onder directie van N. Veldhuizen van Zanten. Beiden waren gevestigd in Enkhuizen, de zaadhoofdstad van Nederland. Ook Van der Ploeg uit Zwijndrecht behoorde tot deze groep. Zij allen waren gespecialiseerd in tuinbouwzaden. De landbouwzaadwereld stond los hiervan, hoewel er altijd wel een grensgebied tussen tuinbouw en landbouw bleef bestaan.

Dit is geen volledige opsomming van zaadexporteurs. De genoemde

waren echter het best bekend in het Westland.

Gangbare rassen

Jan Minnaar voegde aan dit relaas nog de namen toe van enkele rassen van groentezaden die in die periode 1925 - 1945 veel gebruikt werden.

Sla voor de teelt onder glas: Meikoningin; voor de teelt in broeierijen: Delftse Chili (een ras van Pannevis).

Bloemkool: Veentjes, Remme, Lentekoning en Alpha in aflopende vroegheid en toenemende grootte; voor het zgn. doorpoten Lecerf.

Tomaten: de grofvruchtige rassen Tuckwood, Tuckqueen, Potenta; en de rondvruchtige Ailsa Craig, Radio en Kampioen.

Komkommers: voor de teelt in kassen Spotvrije; voor de teelt onder platglas Donkergroene Spiers en Improved Telegraaf; voorts de Amsterdamse Gele en Halflange Witte.

Andijvie: Haarlems Volhart en Nr. 5 (beide nog steeds in gebruik)

Wortelen: Amsterdamse bak ruigzaad, Nantes en Stompe Flakkeese in toenemende wortelgrootte.

Bonen: Dubbele stamprinces met draad, idem zonder draad; enkele stamprinces Roem van Holland. Bekende rassen stokprincessen waren: Fenomeen, Westlandse dubbele, Enkele zonder draad, Rentegevers en Duitse Princes. Dan was er Vroege Veense, een stoksnijsboon; alsmede de stamsnijsbonen: Noordster en Extra lange brede. Tenslotte als pronkboon Erecta.

LITERATUUR:

Nadere gegevens over de geschiedenis van de Nederlandse t u i n z a a d -sector zijn te vinden in: " Twee eeuwen tuinbouwzaden" een uitgave van de Nederlandse Vereniging voor het Tuinzaadbedrijfsleven (N.T.Z.), Wassenaar 1992.